

О.А. Сорочинська
асистент кафедри зоології,
ЖДУ імені Івана Франка

**Підготовка майбутнього вчителя до позакласної еколого-
натуралістичної роботи у школі (з досвіду роботи Житомирського
державного університету імені Івана Франка)**

***Анотація.** У статті проаналізовано рівень знань студентів природничого факультету з питань позакласної еколого-натуралістичної роботи у школі та її значення у розвитку школяра. Розкрито досвід підготовки майбутніх учителів біології до організації цієї роботи на базі природничого факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка.*

***Ключові слова:** еколого-натуралістична робота, позакласна робота, форми і методи позакласної еколого-натуралістичної роботи, екологічна стежка, шкільні лісництва, екологічний тренінг.*

Упродовж навчання у загальноосвітніх та вищих закладах освіти молодь вивчає велику кількість природничих предметів біологічного циклу, що дозволяє ознайомитися з особливостями анатомії, фізіології, екології та поведінки тварин, морфології і вирощування рослин, основними екологічними процесами на планеті тощо. Однак, під час занять студентська молодь засвоює не систему, а сукупність знань про природу, що призводить до їх абстрактності, у зв'язку з чим отримані знання залишаються практично не використані для покращення екологічного стану й запобігання подальшого прогресування катастрофічної ситуації на планеті. Такі знання мають більше теоретичний характер і, як правило, не використовуються у практичній діяльності.

З метою покращення екологічної ситуації, поширення серед молоді знань із охорони і збереження природного середовища сучасний рівень розвитку суспільства вимагає підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних педагогічних кадрів, здатних до саморозвитку, постійного вдосконалення та самореалізації. Сьогоднішня екологічна ситуація потребує фахівця, здатного не лише інформувати школярів щодо екологічних проблем, а й формувати в них активну життєву позицію зі збереження екологічної рівноваги і примноження природних багатств.

Для досягнення поставлених завдань великого значення набуває організація екологічно спрямованої навчально-виховної роботи у вищому навчальному закладі.

Аналіз наукових джерел показав, що даному питанню у різні часи приділяли багато уваги різні автори, які займалися питаннями професійної підготовки майбутніх учителів О.А. Абдуліна, О.А. Дубасенюк, І.А. Зязюн, А.В. Іванченко, Н.В. Кузьміна, М.П. Лещенко, В.І. Лозова, О.М. Лутошкін, Н.Г. Ничкало, Д.Ф. Ніколенко, Л.Ф. Спирін, Л.О. Хомич [3]; проблемами еколого-натуралістичної освіти займалися В.Є. Берека, В.В. Вербицький, В.Г. Кремень, Г.П. Пустовіт, І.М. Рябченко, О.В. Сухомлинська, Т.І. Сущенко, Н.Ф. Харінко та ін. [1; 2].

Формулювання цілей роботи. Не зважаючи на значну розробленість різноманітних ідей, теорій, концепцій, моделей підготовки майбутнього учителя до професійної діяльності недостатня увага приділена питанню підготовки майбутнього вчителя біології до позакласної еколого-натуралістичної роботи з учнями основної школи. Тому у них виникає багато труднощів під час організації цієї роботи у школі.

Освітньо-екологічна значущість реалізації позакласної еколого-натуралістичної роботи з учнівською молоддю, нагальна потреба у висококваліфікованих фахівцях у цій галузі науки та недостатня розробленість проблеми в теорії і практиці й зумовили аналіз та розробку цього питання.

Метою нашої статті є характеристика особливостей підготовки майбутніх учителів біології до позакласної еколого-натуралістичної роботи з учнями основної школи, на основі досвіду цієї роботи у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

Результати дослідження. Щоденне погіршення екологічної ситуації на планеті та зниження рівня життя людей вимагає від суспільства прийняття кардинальних рішень щодо зміни у ставленні людства до довкілля. На даному етапі розвитку української держави та із виникненням економічної кризи уряд не має можливості виділяти значні кошти на природоохоронні заходи. Тому, зараз велика увага приділяється позакласній еколого-натуралістичній роботі учнівської молоді, яка своїми діями, вчинками, пропагандистськими заходами значною мірою покращуватиме екологічних стан своєї місцевості та залучатиме інших членів суспільства до цього виду роботи.

У межах нашого дослідження нами було проаналізовано стан підготовки майбутнього вчителя біології до організації позакласної роботи у школі на базі нашого навчального закладу. З'ясовано, що деякі питання організації еколого-натуралістичної роботи студенти розглядають під час вивчення дисциплін "Загальна методика навчання біології" та "Позакласна робота з біології", проте ці знання не систематизовані.

Нами було проведено анкетування, у якому взяли участь 30 студентів третього курсу. Їм було запропоновано відповісти на такі запитання: Які види позакласної роботи найчастіше використовувалися під час вашого навчання у школі? В яких видах позакласної роботи ви брали безпосередню участь?

Результати анкетування представлено у таблиці 1.

Таблиця 1

Стан позакласної еколого-натуралістичної роботи у школі

№	Форма позакласної еколого-натуралістичної роботи	Питання (кількість відповідей студентів)	
		Які види позакласної роботи найчастіше використовувалися під час вашого навчання у школі?	В яких видах позакласної роботи ви брали безпосередню участь?

1.	Брейн-ринги	21	16
2.	Виставки	21	16
3.	Конкурси	20	20
4.	Написання рефератів, творчих робіт	20	18
5.	Ранки, свята	16	13
6.	Акції, виступи екологічних агітбригад	14	10
7.	КВК	14	11
8.	Вечори, екологічні тижні	13	10
9.	Тижні біології	13	9
10.	"Що? Де? Коли?"	12	10
11.	Екологічні екскурсії, експедиції	11	7
12.	"Блакитні" і "зелені" патрулі	10	6
13.	Екологічні походи, табори	10	4
14.	Естафети, марафони, кампанії	10	9
15.	Позакласні читання	10	6
16.	Натуралістичні гуртки	9	7
17.	Робота в шкільному еколого-натуралістичному музеї	9	7
18.	Шкільні лісництва	9	6
19.	Практична робота у куточку живої природи, на шкільних навчально-дослідних ділянках	9	6
20.	Екологічні лекторії, конференції, семінари, диспути, круглі столи	9	5
21.	Досліди і спостереження в природі, екологічних лабораторіях	9	4
22.	Екологічні ігри, вікторини	7	7
23.	Наукові доповіді, проекти	7	2
24.	Екологічні акції, операції	6	5
25.	Екологічний театр	6	3
26.	Усні журнали	5	2
27.	Клуби юних захисників природи	4	3
28.	Колекціонування	3	2
29.	Практична робота на шкільному географічному і метеорологічному майданчиках	3	2
30.	Екологічні тренінги	2	1
31.	Показ екологічної моди	2	1
32.	Екологічні стежки	-	-

Аналізуючи результати анкетування студентів ми дійшли висновку, що в більшості у школах позакласна еколого-натуралістична робота зводиться до

форм роботи теоретичного характеру, які не вимагають значної підготовки до їх проведення, а також затрат коштів. Серед найпоширеніших заходів у школах студенти визначили: брейн-ринги, виставки, конкурси, написання рефератів, творчих робіт, ранки, свята, акції, виступи екологічних агітбригад, КВК, вечори, екологічні та біологічні тижні, клуб "Що? Де? Коли?", екологічні екскурсії, експедиції, випуск стінгазет тощо. Не зважаючи на досить значну кількість форм позакласних еколого-натуралістичних заходів, які проводяться у школах, участь у них учнів досить мала (близько 50%). А такі форми роботи, як екологічні стежки, екологічні тренінги, клуби юних захисників природи, колекціонування, показ екологічної моди, практична робота на шкільному географічному і метеорологічному майданчиках, суди, мітинги, усні журнали, шкільні лісництва організуються лише у небагатьох школах, оскільки вони вимагають певного рівня знань від учителів (методики постановки спостережень та дослідів, організаційних умінь), наявності матеріально-технічної бази та ін..

У наступному блоці опитування ми запропонували студентам такі питання: "Що Ви розумієте під позакласною еколого-натуралістичною роботою? Яке, на Вашу думку, значення позакласної еколого-натуралістичної роботи у навчанні, вихованні та розвиткові учнів? Чи є у Вас розробки позакласних еколого-натуралістичних заходів? Чи вмієте Ви організувати цей вид роботи у школі?"

У відповідях на запитання щодо розуміння сутності позакласної еколого-натуралістичної роботи студенти зазначили, що вона сприяє розширенню кругозору, передбачає проведення акцій, конкурсів, екскурсій, вечорів, різних видів діяльності, пов'язаних із охороною природи.

На думку студентів, значення позакласної еколого-натуралістичної роботи у навчанні, вихованні та розвиткові учнів полягає у розширенні кругозору дітей, розвитку інтересу до біологічних предметів, формуванні екологічної культури, прищепленні бережного ставлення до природи.

Респонденти зазначили, що вони практично неготові до організації позакласної еколого-натуралістичної роботи у школі й у них немає практичних розробок для проведення цієї роботи.

Для належної підготовки до еколого-натуралістичної роботи у школі студенти вважають необхідним посилити теоретичний і практичний аспекти цього напрямку професійної діяльності під час їх навчання у ВНЗ шляхом читання лекцій і проведення семінарів із даних питань та проведення різноманітних акцій, конкурсів, екскурсій, походів, польових практик, де вони зможуть на практиці опанувати методикою організації та проведення еколого-натуралістичних заходів.

Враховуючи результати опитування студентів та стан підготовки їх до позакласної еколого-натуралістичної роботи у школі, нами розроблено факультативний курс "Підготовка майбутнього вчителя біології до організації еколого-натуралістичної роботи учнів у позакласний час".

Зазначений курс включено до навчального плану 3 курсу природничого факультету за спеціальностями "Біологія і хімія", "Біологія і психологія" Житомирського державного університету імені Івана Франка (загальний обсяг 36 годин, з них 10 годин складає лекційний курс, 20 годин лабораторні заняття, 6 годин самостійна робота). Зміст курсу побудовано згідно вимог кредитно-модульної системи навчання студентів, і включає основну інформацію щодо сутності, структури, цілей і завдань екологічної освіти в Україні.

Метою факультативного курсу є підвищення у майбутніх учителів біології рівня екологічних знань, розвиток їх екологічної культури, свідомості, формування у них ціннісних орієнтацій, системи певних норм та правил ставлення до природи, умінь та навичок щодо її вивчення та охорони. Це сприятиме кращому усвідомленню студентами законів та закономірностей природи, засвоєнню правил поведінки у навколишньому середовищі, формуванню екологічного мислення, свідомості, культури та виробленню власної причетності та відповідальності за будь-які дії у довкіллі.

Для належної підготовки студентів та ознайомлення їх із сутністю еколого-натуралістичної роботи, формами та методами її організації у позакласний час, нами підготовлено навчально-методичний посібник "Еколого-натуралістична робота в школі". Посібник побудовано за структурою модульного викладу відповідно до вимог Болонського процесу. Кожна тема включає в себе рекомендації щодо викладання і засвоєння матеріалу, перелік знань і вмінь, які повинні набути студенти при вивченні матеріалу, містить запитання і завдання для самоконтролю, тестові завдання.

З метою оптимізації навчального процесу, підвищення якості знань студентів та належної їх підготовки до організації позакласної еколого-натуралістичної роботи у школі з зазначеного курсу нами розроблено робочий зошит для лабораторних занять, який складається з 10 тем. На заняттях значна увага приділяється знайомству із різними формами еколого-натуралістичної роботи у позакласний час, зокрема з екологічними іграми, екологічними екскурсіями, роботою екологічних таборів, шкільних лісництв, створенням і функціонуванням екологічної стежки, організацією екологічного театру тощо. До кожного заняття поставлено мету, запропоновано обладнання, визначено перелік базових понять, передбачено завдання до теоретичної та практичної частин, завдання та запитання для самоаналізу. Також до кожної теми заняття передбачено низку тестових завдань.

На заняттях студенти систематизують екологічні знання, аналізують екологічну ситуацію, що склалася на планеті і в Україні зокрема, набувають навичок і вмінь самостійної практичної роботи у природі, знань про методи проведення позакласної еколого-натуралістичної роботи з учнями основної школи з метою залучення їх до примноження і збереження природних багатств рідного краю.

Висновки. Отже, проведені нами дослідження і впроваджені у навчальний процес факультативний курс "Підготовка майбутнього вчителя біології до позакласної еколого-натуралістичної роботи", розроблені робочий зошит та навчально-методичний посібник сприяють належній підготовці майбутнього

фахівця до даного виду роботи, формують у нього екологічне мислення, свідомість, культуру, правила поведінки в оточуючому природному середовищі, вміння і досвід вирішення екологічних проблем.

Перспективи подальших розвідок із зазначеної проблеми потрібно спрямовувати у напрямку перевірки рівня сформованості екологічної культури у майбутніх учителі біології.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вербицький В.В. Юннатівський рух в Україні. – К.: Деміур, 2001. – 304 с.
2. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія. – Київ-Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
3. Чернікова О.В. Підготовка майбутніх учителів біології до формування екологічної культури старшокласників: Автореф. дис...канд. пед. наук.: 13.00.04 / Південноукраїнський державний університет (м. Одеса) імені К.Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 21 с.

Сорочинская О.А. Подготовка будущего учителя к внеклассной эколого-натуралистической работе в школе (с опыта работы Житомирского государственного университета имени Ивана Франка)

Аннотация. В статье проанализировано уровень знаний студентом биологического факультета в вопросах внеклассной эколого-натуралистической работы в школе и ее значения в развитии ученика.

Раскрыто опыт подготовки будущего учителя биологии к организации этой работы на базе биологического факультета Житомирского государственного университета имени Ивана Франка.

Ключевые слова: *эколого-натуралистическая работа, внеклассная работа, формы и методы внеклассной эколого-натуралистической работы, экологическая тропа, школьные лесничества, экологический тренинг.*

Sorochynska O.A. Training of future teachers for out-of-school ecological and naturalistic work at school (on the work experience of the Zhytomyr state university under the name of Ivan Franko)

Annotation. *The level of knowledge of the natural faculty students about out-of-school ecological and naturalistic work at school and its importance in the pupils development is analised in this article. The experience of training of the future biology teachers in this work organization on the basis of the natural faculty of the Zhytomyr state university under the name of Ivan Franko is disclosed.*

Key words: *ecological and naturalistic work , out-of-school activity, forms and methods of the out-of-school ecological and naturalistic activity (work), ecological path, school forestry, ecological training.*

Надходження статті до редакції _____ 2011 р